

به نام خدا

تاریخچه دانشگاه‌ها در ایران

مهندس جلال صفارزاده

پارس کتاب

نمایه‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه	: صفارزاده، جلال، ۱۳۱۹
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخچه دانشگاه‌ها در ایران / جلال، صفارزاده.
مشخصات نشر	: تهران : پارس کتاب، ۳۹۷
مشخصات ظاهری	: ۲۵۶ص. : مصور، جدول، عکس
شابک	: 978-622-6028-21-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Universities and colleges -- Iran -- History
موضوع	: آموزش و پرورش -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Education-- Iran-- History
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ۱۳۲ت ۷ص/ LA۱۳۵۳
رده بندی دیویی	: ۳۷۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۵۲۷۲۰۶

تاریخچه دانشگاه‌ها در ایران

مهندس جلال صفارزاده

ویراستار: مرضیه غفورزاده

طرح جلد و صفحه‌آرایی: سعیده نیکبخت

چاپ: صادق، صحافی: ایرانشاهی

نوبت چاپ: اول؛ ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۲۸-۲۱-۹

نشانی: تهران- خیابان انقلاب، خ ۱۲ فروردین، خ وحید نظری، پلاک ۱۰۵، واحد ۲

تلفن: ۶۶۹۶۳۱۳۲ نمابر: ۶۶۹۶۰۸۳۳

www.parsketab.org

[Email:info@parsketab.org](mailto:info@parsketab.org)

فهرست مطالب

۹	پیش گفتار.....
۱۹	دبیرستان دارالفنون.....
۳۹	دانشگاه تهران.....
۴۲	نقش دکتر محمود حسابی.....
۴۴	جایگاه دانشگاه در رتبه بندی های معتبر بین المللی.....
۴۸	دانشگاه جندی شاپور.....
۶۴	دانشگاه فردوسی مشهد.....
۶۷	دانشگاه شیراز.....
۷۷	دانشگاه اصفهان.....
۹۰	پلی تکنیک تهران.....
۹۵	دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک سابق).....
۱۰۶	دانشگاه صنعتی شریف.....
۱۱۰	پردیس ها.....
۱۱۶	نظری به زندگی، آثار و اندیشه های دانشمند بزرگ و ادیب فرزانه پروفیسور فضل الله رضا.....
۱۳۰	دانشگاه علم و صنعت ایران.....
۱۳۵	دانشگاه شهید بهشتی.....
۱۴۳	دانشگاه همدان.....
۱۵۰	دانشگاه بوعلی سینا.....

۱۵۲.....	دانشگاه سمنان.....
۱۶۲.....	دانشگاه صنعتی اراک.....
۱۶۵.....	دانشگاه شهید باهنر کرمان.....
۱۶۸.....	دانشگاه تبریز.....
۱۷۸.....	دانشگاه گیلان.....
۱۸۲.....	دانشگاه معنی شاهرود.....
۱۸۸.....	دانشگاه زنجان.....
۱۹۶.....	دانشگاه آزاد اسلامی.....
۲۰۲.....	دانشگاه سیرجان.....
۲۰۶.....	پروفسور محمد حسن کریمی نادی.....
۲۰۸.....	دانشگاه الزهراء.....
۲۱۶.....	دانشگاه شهرکرد.....
۲۲۱.....	یک خاطره طلایی تر از طلا و به یادماندنی: تاسیس دانشگاه استنفورد آمریکا.....
۲۲۴.....	تبار ایرانی عمامه و کراوات.....
۲۳۱.....	خداییه.....
۲۳۵.....	ای فرزندان.....
۲۴۰.....	حلاج و شانیم.....
۲۴۱.....	گذر عمر.....
۲۴۲.....	شب.....
۲۴۳.....	بحق حق.....
۲۴۴.....	خرابات.....
۲۴۵.....	گل به گل.....
۲۴۷.....	مناجات.....
۲۴۸.....	یک دقیقه سکوت.....
۲۴۸.....	لحظه‌ی سکوت (چرا یک دقیقه سکوت می‌کنند؟).....
۲۴۹.....	منشأ پیشنهاد سکوت.....

ای دیده و دل از تو دگرگون مدام
حکمی فرما که گردد ایام به کام

ای آنکه به دبیر تو گردد ایام
ای آنکه به دست رست خور جهان

پیش گفتار

بهره‌آوردن بادیه رفتن به از نشستن باطل
اگر مراد نیابم به‌وسع خویش بکوشم
(سعدی)

خدا را سپاسگزارم که به بنده‌ی کوچک که سالخورد و سنّت سیماّم، توفیق عطا فرمود تا یادی از بنیان‌گذاران مدارس و دانشگاه‌های ایران نموده، به نسل فعلی و آیندگان یادآور شوم که چه مردان بزرگی برای ایجاد موسسات علمی و دانشگاهی به نفع بسیار تحمل کردند، و با کمبودها و امکانات کم پایه‌گذار این مراکز علم و تحقیق شدند، دایمی شده باشد از یاد مرد بزرگ و خدمتگزار وطن و عاشق علم و دانش زنده یاد امیرکبیر که مدرسه دارالفنون را در سال ۱۳۲۹ هجری قمری تاسیس نمود، که خود دانشگاهی بود، برای رشته‌های مختلف فیزیک، ریاضی، مکانیک، و پزشکی و داروسازی هر چند هنگام افتتاح مدرسه حضور نداشت و قبلاً به‌وسیله جلادان قاجار در حمام فین کاشان آن رادمرد دانا و توانا و دوستدار وطن را به

قتل رسانده بودند ولی نام امیر کبیر تا ایران و ایرانی هست زنده خواهد بود چون نگین زرینی
بر تارک دانشگاه‌های ایران درخشان و جاودان خواهد ماند و در اینجا لازم می‌دانم شعری را که
بمناسبت شهادت آن جاودان مرد سروده‌اند یادآور شوم.

رمیده از عطش سرخ آفتاب کویر،
غریب و خسته رسیدم به قتلگاه امیر،
زمان، هنوز همان شرمسار بهت زده،
زمین، هنوز همین‌جا سخت لال شده،
جهان هنوز هما دست بسته‌ی تقدیر!
هنوز، نفرین می‌بارد بر او و دیوار.
هنوز، نفرت از پادشاه بد کردار.
هنوز وحشت از جانیان آدمخوار!
هنوز لعنت بر بانیان آن تزویر.
هنوز دست صنوبر به استغاثه بلند،
هنوز بید پریده سر فکنده به زیر،
هنوز زمزمه‌ی سروها که: «ای جلاد
مزن! مکش! چه کنی؟ های؟! ای پلید شریر!
چگونه تیغ زنی بر برهنه در حمام؟
چگونه تیر گشایی به شیر در زنجیر؟!»
هنوز، آب به سرخی زند که در رگ جوی،
هنوز،
هنوز،
هنوز،

به قطره قطره‌ی گنگونه، رنگ می‌گیرد،
 از آنچه گرم چکید از رگ امیر کبیر!
 نه خون، که عشق به آزادگی، شرف، انسان
 نه خون، که داروی غم‌های مردم ایران!
 نه خون که جوهر سیال دانش و تدبیر.
 هنوز رری آب،
 هنوز ناه‌ی باد،
 هنوز گوش کر آسمان، فسونگر پیر!
 هنوز منتظرانیم تازگر باید
 برون خرامی *، ای آفتاب عال دی
 «نشیمن تو نه این کنج محنت آباد است
 تو را ز کنگره‌ی عرش می زنند صفیر!...»
 به اسب و پیل چه نازی که رخ به خون شستند،
 در این سراج‌هی ماتم پیاده شاه، وزیر!
 چو او دوباره بیاید کسی؟... محال... محال...
 هزار سال بمانی اگر، چه دیر... به دیر...!

پس از قتل ناجوانمردانه‌ی امیر کبیر، پیکر پاک و مطهر او را بنا به توصیه‌ی همسرش خواهر ناصرالدین شاه به کربلا بردند و در جوار مرقد حضرت امام حسین (ع) بخاک سپردند.
 پس از دوره‌ی حکومت چند ساله‌ی قاجار که صدمات بزرگی به کشور عزیزمان وارد آوردند، اولین دانشگاه ایران در سال ۱۳۱۳ (دانشگاه تهران) به فرمان رضا شاه تاسیس گردید که خود قدمی بزرگ در تداوم مدرسه‌ی دارالفنون بود. اولین دانشگاه از زمان ساسانیان و قبل از حمله‌ی

اعراب جندی شاپور بود. پس از قرن‌ها سکوت دانشگاهی، ایجاد دانشگاه تهران قدمی بزرگ و مهم به حساب می‌آید.

از سایر بزرگان دانشگاهی و موسسات علمی که لازم است ذکر خیری از آن بزرگواران به عمل آید، زنده یاد جناب آقای مهندس حبیب نفیسی بنیان‌گذار دانشگاه پلی تکنیک (امیر کبیر فعلی) می‌باشد، نگارنده، در سال ۱۳۴۱ دانشجوی آن دانشکده بودم، و به رأی ایمنی‌العین شاهد بودم که جناب مهندس نفیسی با چه مشقاتی برای ایجاد این موسسه زحمات طاقت فرسایی را متحمل شد، کشورهای اروپایی ارتباط برقرار می‌کرد تا هر یک از دانشکده‌ها را مثل برق و ساحل‌ن‌ها و دیگر را با کمک آن‌ها راه‌اندازی نماید و نام مهندس حبیب نفیسی این دلسوز وطن، دانشجو و دانش تا ابد بر تارک دانشگاه پلی تکنیک درخشان خواهد ماند. از دیگر بزرگان و خدمت‌اناران موسسات دانشگاهی جادارد از راد مرد بزرگواری چون دکتر محمد علی مجتهدی پلی تکنیک، این بزرگوار بنیان‌گذار مدرسه‌ی البرز بود که پس از مدتی ریاست دانشکده‌ی پلی تکنیک را عهده دار شدند و بنده خود شاگرد کلاس آن عزیز ارجمند در سال‌های ۴۳ و ۴۴ بودم، انضباط دانشجویان بسیار اهمیت می‌داد، همیشه از دانشجویان دو سوال را می‌نمود، اول می‌پرسید: نمره‌ی ریاضیات شما در این ترم چند است؟ اگر نمره خوب هم دریافت می‌کرد، می‌فرمود: نمره انضباط شما چند است، چنانچه انضباط کم بود اظهار می‌داشت مهندسی که در آینده باید ساخت و ساز کشور سهیم باشد اگر منضبط نباشد، مفید فایده نخواهد بود، یادآور می‌شوم در سال دوم دانشکده دانشجویان اعتصاب کرده بودند، زنده یاد مهندس کمال بزرگی جزو اعتصاب کنندگان بود و از درس ریاضی دکتر مجتهدی نمره ۱۸ دریافت کرده بود، وقتی متوجه شد که وی از اعتصابیون بوده و نمره انضباط کم گرفته، فرمود: نمره‌ی ۱۸ ریاضی شما در مقابل نمره انضباط ارزشی ندارد، پس از دانشگاه پلی‌تکنیک بنیان‌گذار دانشگاه آریا مهر سابق یا شریف می‌باشد و تا جان در رمق داشت در تربیت فرزندان این آب و خاک چه در دبیرستان

خوش نام البرز، چه در دانشگاه از پای نمی‌ایستاد، روح و روان این بزرگ مردان، چون امیرکبیر و جناب آقای مهندس نفیسی و جناب آقای دکتر مجتهدی تا ابد زنده و جاوید خواهد ماند. بنده‌ی نگارنده افتخار دارم و خواهم داشت که شاگرد مکتب استادان بزرگواری چون مهندس نفیسی و دکتر مجتهدی بودم و حلقه‌ی شاگردی آن عزیزان تا زنده‌ام به گوشم آویزان خواهد ماند. در پایان وظیفه‌ی خود می‌دانم از بزرگواری که در نشر این نوشتار بنده را همراهی کردند سپاسگزاری نمایم.

از دوست دیرینه و خوبم جناب آقای مهندس احمد مراد علیزاده مدیرعامل شرکت ملی مس که در چاپ تاریخچه صنایع ایران (جلد سوم)، هزینه‌ی آن را تقبل فرمود سپاسگزار بوده و هستم، که خود به برهه‌ی فرهنگ صنایع کمک موثری خواهد بود، ایشان مدیری دلسوز برای کارکنان بوده و در دوران مدیریت خود رفاه بیشتری برای همکاران خود فراهم کرد.

از جناب آقای مهندس محمدرضا شریف همشهری عزیز و کارآفرینم که هزینه‌ی چاپ یک دوره سه جلدی (تاریخچه صنایع ایران) را قبول فرمودند سپاسگزارم. مهندس شریف خود کارآفرین و بنیان‌گذار شرکت پیچ و مهره‌ی ایران در شهرستان سیرجان و تهران است که جمع زیادی را به کار گمارده است که جای بسی غرور ملی است.

از جناب آقای دکتر حسین مدرس خیابانی همکار گرامیم در صنعت سیمان بسیار سپاسگزارم که در نشر نوشتارهای بنده‌ی حقیر مساعدت مستمری داشتند و در حمایت ایشان فراموش نخواهد شد.

از آقای مهندس محمدرضا محمودآبادی مدیرعامل شرکت بتن غرسه، همشهری عزیز که همواره در پرداخت هزینه‌ی بعضی نوشتارها و توزیع رایگان آن‌ها به علاقمندان ما را یاری فرمودند قدردانی می‌نمایم. کمی و کاستی که در انتشار تاریخچه‌ی دانشگاه‌های ایران ملاحظه خواهید فرمود بر بنده‌ی حقیر غمض عین فرمایید، این‌ها همه کار بیکاری روزگار بازنشستگی و سالخوردگی است، امید بخشش دارم.

از برادر زاده‌ی گرامیم جناب آقای مهندس فرید صفارزاده مدیرعامل شرکت حمل و نقل بین‌المللی باربران ایران که در نشر و چاپ تاریخچه دانشگاه‌های ایران مساعدت نمودند سپاسگزارم. ایشان فردی کاردان و کارآفرین است که جمعی از جوانان را مشغول به کار نموده که جای خوشحالی است.

از نوه‌ی عزیزم آقای سروش صفارزاده سپاسگزارم که در تهیه‌ی اشعار، بنده را کمک کرد. برایش آرزوی موفقیت بیشتر دارم.

از جناب آقای مهندس بهمن صفارزاده برای همه مساعدت‌های مستمرش سپاسگزار بوده و هستم. جبران همه مساعدت‌ها و ستان دینی است به گردن بنده، بسیار قدردان و سپاسگزارم. از جناب آقای سید محمد تقی مدیر انتشارات پارس کتاب و همکاران گرامیش که در نشر نوشتارهای مختلف اینجانب زحمت فراهانی متحمل شدند سپاسگزارم.

از همکار گرامیم سرکار خانم زهرا نشری که در چاپ این نوشتار دقت کافی مبذول نمودند سپاسگزارم.

توفیق همه‌ی اهل قلم را در تعالی کشور عزیزمان از خداوند خواستارم.

با آرزوی توسعه و تعالی دانشگاه‌ها، وطن عزیزمان

کوچک - جلال صفارزاده